

نوشته: دکتر محمد صادق محقق زاده

عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

کاظم زارعیان

کارشناس ارشد زبانشناسی

چکیده

نگارش فارسی ایرادهائی دارد، این ایرادها متعدد بوده و کار خواندن و نوشتن را به حدی سخت می‌سازد که گاهی بهترین دانش آموختگان فارسی زبان در درست خوانی و درست‌نویسی ۱ با مشکلاتی مواجه میشوند. این ایرادها هنگام استفاده از کامپیوتر برای انجام کار با زبان نیز مشکل ساز است و چنان چه میدانید استفاده از کامپیوتر برای کارهایی که با زبان فارسی انجام می‌شود گسترده، لازم و اجتناب ناپذیر است، باید کاری کرد که نگارش فارسی هم برای انسان و هم برای انجام کار با کامپیوتر، آسان و عملی گردد.

مشکلات فوق قابل چشم پوشی نبوده بلکه سبب بسیاری از ضرر و زیانهای فرهنگی و اقتصادی از جمله کم سوادی و بیسوادی افراد و اتلاف وقت فراگیران فارسی بوده و باید برای اصلاح آنها کوشید. موضوع اصلاح زبان فارسی از دیر باز مطرح بوده و گروههایی از آن هواداری کرده، ضرورت تغییر خط کنونی را لازم دانسته و برای نگارش، خط فارسی دیگری طراحی کرده‌اند. عده ای استفاده از الفبای لاتین را تنها راه ممکن دانسته و عده ای نیز فارسی چپ‌نویس را لازمه اصلاح نگارش فارسی می‌دانند. اما به رغم اتفاق رای همه دست اندرکاران بر لزوم اصلاحات و ایجاد تغییر، نگارش فارسی به راه نابسامان خود، خواسته و ناخواسته ادامه می‌دهد. البته هستند کسانی که با اصلاحات مخالفت می‌نمایند.

به نظر می‌رسد که اغلب این نیروها بیشتر به خاطر حفظ گنجینه غنی ادب فارسی و از ترس از دست دادن ارتباط با گذشته به تغییر خط روی خوش نشان نداده‌اند، بنابراین چنان چه راه‌حلی ارائه گردد که در ظاهر تفاوت زیادی با نحوه نگارش فعلی نداشته باشد احتمالاً با اقبال بیشتری رو به رو خواهد شد. ارائه دهندگان این طرح اعتقاد به انجام اصلاحات داشته و اصلاحات پیشنهادی را با همین ایده اساسی مطرح می‌نمایند. این اصلاحات مشتمل است بر: کاهش شمار نویسگان از طریق جدا نویسی و قائل شدن دو شکل کوچک و بزرگ برای حروف الفبا، نگارش واژه محور، پیوسته نویسی کلمات ترکیبی و استفاده از نویسه (-) میان کلمات در صورت نامانوس بودن شکل ترکیبی، نگارش حروفی که خوانده شده ولی نوشته نمی‌شوند، ایجاد علامتی جهت کسره اضافه، حذف اعراب گذاری، عدم تمایز بین ا و آ، و حذف لا و نوشتن آن در دو جا، و چپ نویسی. این پیشنهادها به یقین اتوماسیون و نگارش زبان فارسی را ساده می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: زبان فارسی/ نگارش فارسی / اتوماسیون خط فارسی

مقدمه

نگارش فارسی ایرادهایی دارد که نوشتن و خواندن آن را مشکل می‌سازد. این معایب و مشکلات متعدد بوده و کار نوشتن و خواندن را به حدی سخت می‌سازد که گاهی بهترین دانش‌آموختگان فارسی زبان در خواندن و نوشتن صحیح ۱ با اشکال مواجه می‌شوند. هدف این مقاله بررسی صرف این مشکلات نیست، چه این کار قبلاً توسط دانشوران بسیاری صورت گرفته و به‌طور مفصل درباره مشکلات و عوارض آن صحبت شده است که می‌توان برای آشنایی کامل با آنها از منابع دیگر استفاده نمود (آریانپور، ۱۳۷۴؛ خیام، ۱۳۷۳؛ دامادی، ۱۳۷۰) و در زیر فقط به صورت مختصر به بعضی از مشکلات اشاره می‌گردد:

۱. دستگاه خط فارسی به لحاظ مصوتها به‌ویژه مصوتهاي کوتاه محدودیت دارد و در نوشتن کلمات، حروف بی‌صدا در کنار هم می‌نشینند و خواندن کلماتی که بدین‌ترتیب نوشته شده‌اند بدون آشنایی قبلی با آنها میسر نیست. از نظر همه استادان نگارش فارسی این بزرگ‌ترین عیب آن است که سبب می‌گردد حتی بهترین دانش‌آموختگان دانشگاه نیز تا کلمه‌هائی را از قبل نشناسند از خواندن آن عاجز باشند (مصطفوی، ۱۳۲۴).

۲. حروف چندی دارای شکلهای مشابه هستند، مانند ب، پ، ت، و ث که تنها در تعداد نقطه که برای نوشتن آنها به کار

می‌رود، متفاوت‌اند و یا ک و گ که با هم در یک سرکش تفاوت دارند. این خصوصیت باعث می‌شود که چنانچه به هر دلیلی یک نقطه یا سرکش، اضافه، کم یا جابه‌جا گردد معنی ناخواسته تغییر کند، مانند کردن و گردن یا نور و تور. به علاوه تعداد نقاط در خط تحریری مشکل‌ساز است، مثلاً به هنگام نوشتن کلمه «پیچیده» انسان دچار اتلاف وقت و سردرگمی می‌شود.

۳. در نگارش فارسی کلمات به هم چسبیده نوشته می‌شوند و مرز کلمات مشخص نیست، بنابراین قرائت آنها و درک معنی مشکل است، مانند کلمه مادر و مادر (ما در).

۴. حروف چندی یکسان تلفظ می‌شوند، مانند س، ص، و ث که علاوه بر افزایش تعداد حروف باعث سخت‌شدن بیهوده املاي کلمات حاوي آنها می‌گردند.

۵. جهت نگارش فارسی از راست به چپ بوده و این در حالی است که جهت نگارش در بیشتر زبانها و علوم و موسیقی همه از چپ به راست است. به علاوه، نگارش از چپ به راست آسان‌تر است.

۶. در نگارش فارسی حروف یک کلمه به هم متصل می‌گردند و حروف بر حسب محل خود در کلمه شکلهاي متفاوت به خود گرفته و بدین ترتیب تعداد حروف الفبای فارسی به میزان زیادی افزایش می‌یابد که به پیچیدگی نگارش و یادگیری می‌انجامد.

۷. بعضی از حروف تلفظهاي چندگانه دارند، مانند «ي» در دیر (= ضد زود) و دیر (= خانقاه).

۸. بعضی از حروف نوشته شده ولي خوانده نمی‌شوند، مانند «و» در خواجه، خواهش، و خواندن.

۹. بعضی از حروف خوانده می‌شوند ولي نوشته نمی‌شوند، مانند الف در اله و رحمن.

این ایرادها و اشکالات چنانکه گفته شد نه تنها خواندن و نوشتن فارسی را برای انسان مشکل می‌سازد، بلکه هنگام استفاده از کامپیوتر برای انجام کار با زبان نیز مشکل‌ساز است و چنانکه می‌دانید استفاده از کامپیوتر در رابطه با کارهایی که با زبان فارسی انجام می‌شود گسترده، لازم و اجتناب‌ناپذیر است و باید کاری کرد که نگارش فارسی هم برای انسان و هم برای کار با کامپیوتر، که در این مقاله اتوماسیون زبان فارسی نامیده می‌شود، آسان و عملي گردد. اگر چه نرم‌افزارهاي فعلی تا حدودی با مسائل کنار آمده و برای اشکالات موجود راه‌حلهایی پیدا کرده‌اند، ولي همه اینها منوط به نوشتن زیرروالهاي ۲ مختلفی است که زبان فارسی را با این دستگاه عجیب و تعیین‌کننده قرن تطبیق می‌دهد؛ اشکالاتی که تاکنون به نحوی رفع و رجوع شده و راه‌حلهای اساسی نبوده و متأسفانه هیچ مبنای همگانی هم برای آنها وجود ندارد. این نکته به خصوص از آن جهت حائز اهمیت است که امروزه کامپیوترها کنترل چاپ و اتوماسیون زبان فارسی را در دست دارند و دوران اعمال سلیقه‌های شخصی به سر آمده است. از طرفی از زیرروالهاي موجود نیز آنچه در مورد نگارش بوده تا حدی موفق بوده است، مانند زیرروالهاي که برای تعیین شکل مناسب حرف در هنگام تایپ است، البته این کار به خوبی انجام می‌شود و مشکلی در کار نیست جز این که این زیرروالها باید با زدن هر کلید اجرا شوند تا شکل آن حرف مشخص گردد. این سخن به معنای صرف زمان و انرژی است. به علاوه کاربر قادر به انتخاب شکل حرف در صورت لزوم نیست. اما زیرروالهاي مهمی مانند تصحیح املاء ۳ و تصحیح گرامر همچنان با اشکالات اساسی روبه‌رو هستند.

مشکلات فوق مشکلات ساده‌ای که قابل چشم‌پوشی بوده و بتوان به سادگی از کنار آنها گذشت نیستند، بلکه مسبب بسیاری از عقب ماندگیهای فرهنگی و زبانهای اقتصادی از جمله کم‌سوادى و بی‌سوادى افراد و اتلاف وقت فراگیران زبان فارسی (به علت سختیهای بیهوده) بوده و باید برای اصلاح آنها کوشید. مرگ و زندگی الفبای فعلی فارسی بستگی به موفقیت چنین اصلاحاتی دارد.

بنابر دلایل بالا، موضوع از نظر اندیشمندان و دانشمندان دور نبوده و موضوع اصلاح خط فارسی سالهاست که مطرح بوده و گروههایی از آن هواداری کرده‌اند و افرادی نظیر آخوندزاده (موسوی، ۱۲۷۸) و ملک‌خان (ناظم‌الدوله، ۱۲۰۲ ق) ضرورت تغییر خط کنونی را لازم دانسته و برای نگارش فارسی، الفبای دیگری طراحی کرده‌اند. عده‌ای نیز انتخاب الفبای لاتینی را تنها راه ممکن دانسته و عده‌ای نیز چپ‌نویسی را لازمه اصلاح نگارش فارسی می‌دانند.

اما به‌رغم اتفاق رأی همه دست‌اندرکاران بر لزوم اصلاحات و ایجاد تغییرات، تاکنون هیچ يك از پیشنهادها مورد پذیرش عام قرار نگرفته و نگارش فارسی به راه نابسامان خود، خواسته و ناخواسته، ادامه می‌دهد.

البته باید گفت، هستند کسانی که با این اصلاحات مخالفت می‌نمایند و مهم‌ترین ایراد آنها این است که چنین اقدامی ما را از گنجینه فرهنگ و ادب فارسی گسسته و زبان جبران‌ناپذیری به فرهنگ ما وارد می‌سازد. ولي آنچه مهم است اینکه این مخالفان نیز به وجود اشکالات اذعان داشته و به ناچار آن را جزء ایهامات و نمک زبان فارسی قلمداد کرده و می‌گویند اگر چه این مشکلات وجود دارند، ولي قابل اغماض بوده و همچنان که تاکنون به نحوی رفع و رجوع شده‌اند در آینده نیز خواهند شد (آریانبور، ۱۳۷۴).

ارائه‌دهندگان این طرح اصلاح خط فارسی را لازم دانسته و به‌رغم ناکامیهای گذشته طرحی جدید برای اصلاح خط فارسی پیشنهاد می‌نمایند. البته ناکامیهای مذکور مربوط به دوران معاصر بوده و گرنه تاریخ زبان فارسی در گذشته شاهد سه مورد اصلاح سیستماتیک دستگاه خط فارسی بوده، که اولی به عهد هخامنشی، دومی به عهد ساسانی و سومی به صدر

اسلام مربوط می‌شود.

در این طرح ضمن بررسی نگارش فارسی با نگاهی تازه، روش جدیدی برای نگارش ارائه می‌شود که راه‌حلی سیستماتیک بوده و تغییرات ساختاری در نگارش فارسی ایجاد نموده و راه را برای تحولات بنیادین و جدید به صورتی ساده باز می‌نماید. از طرف دیگر این اصلاحات راه اتوماسیون زبان فارسی را در رابطه با کامپیوتر و صنعت چاپ هموار و ساده می‌نماید.

ملاحظات کلی ناظر بر ارائه پیشنهادها

چنانکه در بالا گفته شد مشکلات نگارش فراوان هستند و راه‌حلهای متفاوتی در گذشته نیز برای رفع آنها ارائه گردیده که به علت‌های مختلفی مورد پذیرش قرار نگرفته است و به نظر می‌رسد که مهم‌ترین عامل شکست راه‌حلهای موجود نیروهای متفاوت و پرقدرتی است که در مقابل تغییر و یا اصلاح خط به صورت گسترده پافشاری می‌نمایند و باز به نظر می‌رسد که این نیروها بیشتر به خاطر حفظ گنجینه غنی ادب فارسی و از ترس از دست دادن ارتباط با گذشته به تغییر خط روی خوش نشان نداده‌اند. بنابراین چنانچه راه‌حلی ارائه گردد که این مشکلات را رفع نموده درحالی‌که کمترین زیان را در رابطه با قطع ارتباط با گذشته داشته باشد، یعنی در ظاهر تفاوت زیادی با نحوه نگارش فعلی نداشته باشد، با اقبال بیشتری جهت پذیرش روبه‌رو خواهد شد.

راه‌حلهای ارائه شده با این هدف بوده و چنانکه در نمونه ۱ که با به کار بردن این پیشنهادات تهیه شده ملاحظه می‌شود، شکل نگارش تغییر چندانی نکرده و تغییرات ظاهری در کمترین حد ممکن است، درحالی‌که از لحاظ ساختاری و در رابطه با اتوماسیون تغییرات اساسی به وجود آورده و مشکلات اتوماسیون تا حدود زیادی حل شده و همچنین نظر بزرگان ادب فارسی که حفظ چهره و کیان زبان فارسی است برآورده شده است.

در ارائه پیشنهادها نکته دومی نیز مورد توجه قرار گرفته و آن انتخاب خطوط اوستائی و لاتین به عنوان الگوهای برای ارائه راه‌حلهای پیشنهادی مورد نظر است. علاوه بر این، تعمیم ویژگیهای مثبت خط فعلی فارسی نیز مدنظر قرار گرفته است.

پیشنهادها ارائه شده برای خط چاپی و اتوماسیون خط فارسی با کامپیوتر تهیه شده و هر چند که برای تحریر نیز قابل استفاده هستند ولی کاربرد آنها به داور و سلیقه نویسنده واگذار گردیده است.

در ارائه پیشنهادها خصوصاً در رابطه با اتوماسیون نگارش فارسی، اتوماسیون از طریق کامپیوتر مدنظر بوده که در نتیجه برای زمینه‌های دیگر نظیر چاپ هم کاربرد دارد، زیرا که امروزه صنعت چاپ نیز نظیر بقیه صنایع در سیطره کامپیوتر است.

راه‌حلهای

کاهش شمار نویسگان

روش نگارش در فارسی بدین ترتیب است که حروف تشکیل‌دهنده کلمه به صورت پشت سر هم نوشته می‌شوند و بر این اساس حروف به دو نوع منفصل و متصل تقسیم می‌شوند. حروف متصل حروفی هستند که در نگارش به حرف بعد از خود متصل می‌گردند و حروف منفصل به حرف بعدی اتصال نمی‌پذیرند. حروف متصل با توجه به موقعیتشان در کلمه، موقعیتهای آغازی، میانی، پایانی و برحسب وضعیت چسبان و تنها بودن دارای چهار شکل مختلف هستند (نظیر ب، ب، ب، ب) و حروف منفصل در وضعیتهای چسبان و تنها بودن دارای دو شکل مختلف هستند (نظیر د و د). این ویژگی متصل‌نویسی حروف، سبب زیاد شدن تعداد نویسگان خط فارسی شده و بدین ترتیب تعداد حروف فارسی که در ابتدا فقط ۳۲ حرف مشخص است به ۱۳۴ نویسه افزایش پیدا می‌کند. البته در مورد عدد ۳۲ و در نتیجه عدد بعدی ۱۳۴ نیز اتفاق نظر وجود ندارد. این ویژگی نگارش فارسی که حروف در وضعیتهای مختلف شکلهای مختلف دارند، تعداد نویسگان فارسی را افزایش قابل توجهی داده که دارای ۲ نتیجه نامطلوب زیر است:

۱. یادگیری خط فارسی را برای آموزندگان آن مشکل می‌سازد.

۲. اتوماسیون زبان و نگارش فارسی را با مشکلات متعدد مواجه می‌سازد.

تنوع و تعدد نویسگان، یادگیری زبان و خط فارسی را برای آموزگار و آموزنده دشوار و برای نوآموز توانفرسا می‌سازد. تعداد زیاد نویسگان در رابطه با اتوماسیون زبان توسط کامپیوتر مشکلاتی در خصوص تعداد و ترتیب قرارگرفتن نویسگان در جداول کد ایجاد می‌نماید (در اسکي ۸۷ بیتی) و طراحان کد در جای دادن این تعداد نویسه در جداول با مسئله کمبود جا روبه‌رو هستند. هر چند که مشکل جا با کد ۱۶ بیتی یونی‌کد حل شده است، اما مسائل دیگری همچنان باقی می‌مانند که احتیاج به برطرف شدن دارند.

یکی از مسائلی که همچنان باقی می‌ماند، مسئله تعیین حالات مختلف یک نویسه است. فعلاً هنگام ورود یک نویسه، انتخاب شکل خاص آن نویسه با توجه به موقعیت خاص آن توسط واردکننده اطلاعات به کامپیوتر انجام نمی‌گیرد، بلکه با زدن کلید نویسه‌های مختلف، یک زیرروال شروع به کار نموده و با توجه به موقعیت حرف، شکل صحیح آن را انتخاب می‌نماید. به عبارتی، صفحه کلید کامپیوتر برای نگارش فارسی هوشمند عمل نمی‌نماید. هر چند که این روش موفق بوده و به خوبی کار می‌کند ولی مشکل آن پردازشی است که باید به ازای ورود هر نویسه انجام پذیرد، و مشکل دوم اینکه انتخاب شکل نویسه در دست واردکننده اطلاعات نیست. از آنجایی که این پردازش زائد به نظر می‌رسد باید ترتیبی اتخاذ گردد که از آن جلوگیری گردد و ضمناً نحوه ورود اطلاعات و نگارش به صورتی باشد که انتخاب شکل نویسه (نظیر ورود آن در زبان لاتین) با واردکننده اطلاعات باشد و به عبارتی، صفحه کلید در این باره هوشمند عمل ننماید.

حال چنانچه به روش نگارش فارسی کلمات به دقت توجه شود شخص ملتفت خواهد شد که از ۳ موقعیت و ۲ حالت مختلف ذکر شده برای حروف (آغازی، میانی، پایانی، چسبان، و تنها) در موقعیت پایانی، حروف اغلب به حالتی که می‌توان آن را حالت بزرگ ۹ حروف نامید ظاهر می‌گردند و در موقعیتهای دیگر اغلب به حالت کوچک ۱۰ ظاهر می‌گردند. به طور مثال، در مورد حرف نون موقعیتهای آغازی و میانی و مقایسه شود با حالت‌های پایانی چسبان و تنه‌ای ن و ن (البته استثناهائی وجود دارد).

هدف از مطرح ساختن نکات بالا این است که در نگارش فارسی حداقل دو موقعیت کاملاً متمایز زیر برای حروف موجود است:

۱. موقعیتی که از آغاز کلمه تا حرف ما قبل آخر ادامه دارد و می‌توان آن را حالت کوچک حروف نامید.
۲. موقعیتی که حرف در آخر کلمه دارد و می‌توان آن را حالت بزرگ حروف نامید.

مقایسه‌ای با زبان انگلیسی شاید به تفهیم مطلب مورد نظر کمک نماید. روال نگارش زبان انگلیسی چنین است که حروف دو حالت کوچک و بزرگ دارند که یا کلیه متن باحروف بزرگ نوشته می‌شود و یا در حالتی که حرف اول جمله و حرف‌های اول کلمات خاص به صورت بزرگ و بقیه با حروف کوچک نوشته می‌شوند (و انتخاب حالات بزرگ و یا کوچک حروف با نگارنده است). حال می‌توان در مورد نگارش فارسی نیز چنین گفت که برای حروف دو حالت اصلی متمایز وجود دارد (یا به زعم تهیه‌کنندگان این مقاله)، حالت کوچک حروف که در نوشتن حروف از ابتدای کلمه تا حرف ما قبل آخر به کار می‌رود و حالت بزرگ حروف که در آخر هر کلمه ظاهر می‌گردد. به این کلمات به دقت نگاه کنید: نان، کتاب، فردا، بزاز.

هدف از مطرح ساختن مطالب بالا آماده ساختن زمینه برای ارائه راه‌حلی جهت کم‌نمودن نویسه‌های زبان فارسی و همچنین از بین بردن لزوم اجرای زائد زیرروال تعیین شکل نویسه‌های مختلف است که این راه‌حل جدانویسی حروف کلمه‌های فارسی است. با توضیحاتی که داده شد چنانچه جدانویسی پذیرفته شود در نگارش فارسی نیز برای حروف فقط دو حالت لازم می‌شود که این حالات را حالت کوچک حروف و حالت بزرگ نامیده و بدین ترتیب جدول جدید حروف فارسی به شرحی که در جدول ۱ آمده است خواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی
جدول ۱. نویسگان جدید فارسی

جدول ۱- نویسگان جدید فارسی

حرف بزرگ	حرف کوچک	حرف بزرگ	حرف کوچک	حرف بزرگ	حرف کوچک
ء	ء	ذ	ز	غ	غ
ا	ا	ر	ر	ف	ف
ب	ب	ز	ز	ق	ق
پ	پ	ژ	ژ	ک	ک
ت	ت	س	س	گ	گ
ث	ث	ش	ش	ل	ل
ج	ج	ص	ص	م	م
چ	چ	ض	ض	ن	ن
ح	ح	ط	ط	و	و
خ	خ	ظ	ظ	ه	ه
د	د	ع	ع	ی	ی

در این جدول، ۲۲ حرف مختلف (با احتساب همزه ۳۳ نویسه) وجود دارد که با در نظر گرفتن ۲ حالت مختلف برای هر کدام از آنها جمعشان به تعداد ۶۴ حرف (با احتساب همزه، ۶۶ نویسه) می‌رسد.

ترتیب قرارگرفتن این نویسگان در جداول کد به ترتیب حروف الفبا بوده و برای هر حرف ابتدا حالت بزرگ و سپس حالت کوچک آن خواهد بود. به‌طور مثال، چنانچه حرف نون بزرگ (ن) در خانه ۱۴۶ کد اسکی قرار داده شود حرف نون کوچک (ز) در خانه ۱۴۷ قرار خواهد گرفت. شکل حروف برای نگارش توسط واردکننده مطالب انتخاب خواهد شد. فشار يك كلید حالت کوچک حرف را وارد خواهد نمود و فشار همزمان كلید حرف با دکمه تغییر ۱۱، حرف بزرگ را وارد خواهد نمود و بدین ترتیب برای تعیین شکل حروف احتیاج به اجرای زیرروال معینی نیست و صفحه كلید هوشمند عمل نخواهد کرد. محل قرار گرفتن حروف بزرگ و کوچک همگی در قسمت بالای کد ۱۲۸ جدول اسکی خواهد بود.

نگارش واژه محور

یکی از مشکلات نگارش فارسی این است که در آن مرز کلمات به گونه واضح مشخص نیست. این موضوع نه تنها باعث ایجاد اشکال در هنگام خواندن توسط انسان می‌گردد، بلکه فقدان پایان مشخص در انتهای کلمات، کارهای پردازش و ویرایش متون فارسی توسط کامپیوتر (نظیر غلطیابی املائی و تصحیح گرامری) و یا استفاده از قاموس ۱۲ را سخت می‌نماید. چنانچه کلمات دارای پایان مشخصی باشند، این مشکلات به‌سادگی قابل حل خواهند بود. بنابراین پیشنهاد می‌گردد که به جای روش فعلی نگارش هجا محور، اصل را بر نگارش واژه محور گذاشته و پایان کلمات حتماً با ایجاد يك فاصله ۱۲ از هم مشخص گردند. البته در اغلب متون جدید چاپی رعایت می‌گردد و ضمناً فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز در دستور خط فارسی که جدیداً تصویب و ارائه نموده، فاصله‌گذاری میان کلمات را امری لازم دانسته است (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۱). بنابراین برای بهبود نگارش فارسی، مشخص نمودن پایان کلمات با درج فاصله در انتهای کلمات و قبل از کلمه بعدی ضروری است.

با این حساب، عبارتهای «کتاب‌ها» و «خانه‌ها» که در نگارش هجا محور به همین صورت نگاشته می‌شود در نگارش پیشنهادی واژه محور به صورت «کتابها» و «خانهها» یعنی بدون فاصله بین هجاها نگاشته می‌شود. این کلمات سابقاً نیز به صورت واژه محور یعنی «کتابها» و «خانهها» نگاشته می‌شدند.

نگارش کلمات ترکیبی

پیشنهاد ارائه شده جهت نگارش کلمات مرکب اساساً پیوسته‌نویسی آنهاست، مانند درآمد، دلارام، می‌شود، خانگی و بیکار. در مواردی که شکل ترکیبی نامانوس به نظر می‌رسد استفاده از علامت «-» در بین کلمات ترکیبی توصیه می‌گردد، نظیر نیک- کار، رستم- پور، نگون- بخت، و دست- ساز. در قاموس نیز این لغتها به همین صورت وارد خواهند شد.

نگارش حروفی که خوانده شده ولی نوشته نمی‌شوند

بعضی از حروف خوانده شده ولی نوشته نمی‌شوند، مانند الف در اله و رحمن. پیشنهاد می‌شود که آنها به صورتی که خوانده می‌شوند یعنی به صورت اله و رحمان به نگارش درآیند.

نگارش کسره اضافه

در نگارش فارسی علامت خاصی برای کسره اضافه وجود ندارد که گاه خواندن و درک مطالب را دشوار می‌سازد. برای رفع این نقیصه، نشانه «-» برای آن منظور شده تا مطالب به همان صورت که بیان می‌شود نگاشته شود. در خط پهلوی نیز برای کسره اضافه نشانه خاصی وجود داشته است.

عدم تمایز بین ا و آ

چون در نگارش حروف عملاً بین مصوت کوتاه a و مصوت بلند ā (یعنی بین ا و آ) تمایزی وجود ندارد، بنابراین علامت مد روی الف حذف و حرف الف در کلمات آرام، آن، انار و ابر به صورت یکسان یعنی آرام، ان، انار و ابر نگارش می‌شود و تمایز بین مصوت‌های کوتاه و بلند ā و a در نمایش گرافیکی از میان می‌رود که این خود گام مهمی به سوی استاندارد کردن دستگاه خط فارسی از سوی تهیه‌کنندگان این مقاله به حساب می‌آید. در این صورت از تمایز بین الف آغازی و غیر آغازی درمرز هجا نیز چشم‌پوشی شده است.

حذف لا

در نگارش کنونی فارسی وقتی حرف ل با حرف ا تعقیب می‌گردد، به جای نوشتن آن به صورت لا در دو جا آن را به صورت لا که فقط يك جا می‌گیرد می‌نویسند. به نظر می‌رسد که این به خاطر زیبایی صورت می‌گیرد. پیشنهاد می‌گردد لا در دو جا نگارش یافته و يك نویسه از جدول فعلی نویسگان حذف گردد.

حذف اعراب‌گذاری

پیشنهاد می‌شود کلیه نشانه‌های اعراب‌گذاری ۱۶ در نگارش حذف گردد. در مورد تشدید، حرف مشدد تکرار شود و در مورد تنوین، نون خیشومی از روی زبرزنجیره به روی زنجیره نوشتار منتقل شود و به عنوان مثال، کلمه «فعلاً» به صورت «فعلاًن» نگاشته شود. (برای حفظ چهره خط فارسی، حروف مشدد در این مقاله تکرار نشده است).

نگارش چپ‌نویس

جهت نگارش فارسی از راست به چپ است، در حالی که خط فارسی باستان (میخی) از چپ به راست بوده است. اغلب قریب به اتفاق مردم جهان نیز از چپ به راست می‌نویسند. کشورهای ترکیه و آذربایجان نیز پس از انتخاب خط لاتین از چپ به راست می‌نویسند. به‌علاوه جهت نگارش در فیزیک، شیمی، ریاضیات، و موسیقی نیز از چپ به راست است. در تاجیکستان نیز خط سیریل با «چپ‌نویس» بودن، خط فارسی را به چالش می‌خواند.

جهت نگارش فارسی با از «راست به چپ» بودن در تقابل با کلیه موارد ذکر شده در بالاست و باعث دشوار شدن مطالعه و نگارش مطالبی خواهد شد که ترکیبی از موارد چپ‌نویس و فارسی راست‌نویس است.

بنابراین پیشنهاد می‌شود که جهت از چپ به راست نیز برای فارسی انتخاب گردد. انتخاب چپ‌نویسی برای نگارش فارسی نه تنها باعث هماهنگ شدن این زبان و موارد ذکر شده می‌شود، بلکه نگارش و مطالعه را با توجه به اینکه دیگر احتیاجی به عوض کردن جهت به طور دائم وجود ندارد، هم برای انسان و هم برای اتوماسیون ساده می‌سازد و این امر موجب تسهیل خواندن و نگارش و در نتیجه یادگیری زبان فارسی و همچنین کمال آن می‌گردد. در چنین صورتی جهت حروف نیز چنان‌که در نمونه ۲ می‌بینید از چپ به راست است.

اراءه راه حل برای برخی مسائل اتوماسیون و نگارش فارسی

مقدمه

نگارش فارسی ایرادهایی دارد که نوشتن و خواندن آن را مشکل میسازد. این معایب و مشکلات متعدد بوده و کار نوشتن و خواندن را به حدی سخت میسازد که گاهی بهترین دانش-اموختگان فارسی-زبان در خواندن و نوشتن صحیح با اشکال مواجه میشوند. هدف این مقاله بررسی صرف این مشکلات نیست چه این کار قبلاً توسط دانشوران بسیاری صورت گرفته و به طور مفصل در باره مشکلات و عوارض آن صحبت شده است که میتوان برای آشنایی کامل با آنها از منابع دیگر استفاده نمود (۱، ۲ و ۳) و در زیر فقط به صورت مختصر به بعضی از آنها اشاره میگردد:

۱- دستگاه الفبای فارسی به لحاظ مصوتها به ویژه مصوتهای کوتاه محدودیت دارد و در نوشتن کلمات، حروف بیصدا در کنار هم مینشینند و خواندن کلماتی که بدین ترتیب نوشته شده اند بدون آشنایی قبلی با آنها میسر نیست. از نظر همه استادان نگارش فارسی این بزرگترین عیب آن است که سبب میگردد حتی بهترین دانش-اموختگان دانشگاه نیز تا کلمه ای را از قبل نشناسند از خواندن آن عاجز باشند. (۴)

رسیونه-پپه سوشلخ:

(رضیه) نلسول سوسله لهه هه رساله س اتسار پپه هه تسول زل رسوله سوشلخه تهه .
سانسینه تسول هه پپه زل زین نلهه سوسله سولخه هه بیوه سبلله . تسول سابه تسول هه پپه زل
نیله . سانسینه تسول هه پپه زل نیله لهه سبلختل زل سوسله زین نلجیلانل هه میله سوسله سوشلخه
هه رهش ، سوسله اتلینل سوشلخه تهه هه لهه . تسول نیله سوسله هه نسینه سوسله سوشلخه
هه سوشلخه لهه سوسله رسونه-پپه هه لیس لهه زین نلسلچول سوشلخه . تسول تسول هه پپه زل زین سوسله
هه سوشلخه .

سوشلخه سوسله سوسله هه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه

سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه
سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه سوشلخه

نتیجه

- نگارش زبان فارسی ایرادهایی دارد که خواندن و نوشتن و همچنین اتوماسیون آن را مشکل می‌سازد. این اشکالات مورد تصدیق اغلب دست‌اندرکاران زبان فارسی است و راه‌حلهایی نیز ارائه گردیده است که تاکنون مورد قبول واقع نشده است. به عقیده ارائه‌دهندگان این طرح علت مخالفت با چنین طرحهایی، ترس از دست‌دادن ارتباط با گنجینه غنی ادب فارسی به نظر می‌رسد. بنابراین چنانچه راه‌حلی ارائه گردد که متضمن این ارتباط باشد شاید با اقبال بیشتری روبه‌رو گردد. راه‌حلهای طرح نیز با همین چارچوب طراحی گردیده‌اند. راه‌حلهای ارائه شده عبارت‌اند از:
۱. کاهش شمار نویسگان با قائل‌شدن دو حالت بزرگ و کوچک برای کلیه حروف .
 ۲. نگارش واژه محور و قراردادن فاصله بین کلمات برای مشخص ساختن مرز کلمات.
 ۳. استفاده از نشانه «-» در بین کلمات ترکیبی.
 ۴. نوشتن حروفی که خوانده شده ولی نوشته نمی‌شوند.
 ۵. استفاده از نشانه «-» برای نمایش کسره اضافه.
 ۶. تمایز قائل نشدن بین ا و آ .
 ۷. حذف لا و نوشتن آن به صورت (لا و لا)
 ۸. حذف اعراب‌گذاری.
 ۹. نگارش از چپ به راست و هماهنگ ساختن روش نگارش فارسی با اغلب زبانهای رایج دنیا و علوم و هنر. بدین ترتیب بسیاری از مشکلات اتوماسیون و نگارش فارسی برطرف می‌گردد.

1. orthography
- 2 .subroutines
3. spell check
4. grammer check
5. printing
6. handwriting
7. ascii
- 8 .unicode
9. capital
- 10 .small
- 11 .shift
12. dictionary
13. space
- 14 .diacritical marks

منابع

- آریانپور، یحیی (۱۳۷۴). از صبا تا نیما. تهران.
- خیام، مسعود (۱۳۷۳). خط آینده (آینده خط تمام- اتوماتیک فارسی).
- دامادی، سیدمحمد (۱۳۷۰). فارسی عمومی. تهران.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۱). دستور خط فارسی. تهران.
- مصطفوی، رحمت (۱۳۲۴). روشنفکر (۲۹ مهر)، شماره ۶۲۸.
- مولوی، محمد (۱۳۷۸). "فتحعلی آخوندزاده". دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران.
- ناظم‌الدوله، میرزا ملکم خان (۱۳۰۳ق). نمونه خط آدمیت. لندن.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی